

Biskup Adam Sawicki

W jednym roku – 1968 – powołał Pan do siebie dwóch biskupów administratorów apostolskich Archidiecezji w Białymstoku, bp. Adama Sawickiego i bp. Władysława Suszyńskiego. Pierwszy z nich rządził kilkanaście lat (1955-1968), najpierw jako wikariusz kapitulny, a następnie biskup; natomiast drugi – zaledwie pięć miesięcy – od maja do października 1968. Obaj działali wcześniej w Wilnie, cierpieli też od okupantów w czasie II wojny światowej, a bp Sawicki znosił poniewierkę także w więzieniu w Wilnie i sowieckim łagrze w Incie.

Mimo iż upłynęło już 50 lat od śmierci bp. A. Sawickiego, nie doczekał się on dotąd solidnej biografii, opartej na materiale źródłowym. Mamy o nim okolicznościowy artykuł z okazji 10. rocznicy jego śmierci, napisany przez ks. Stanisława Strzeleckiego *Ksiądz Biskup Adam Sawicki – Administrator Apostolski w Białymstoku 1885-1968*¹. Jest jeszcze krótkie hasło biograficzne w *Polskim słowniku biograficznym*, autorstwa ks. Józefa Mandziuka (t. 35, s. 302-303) oraz artykuły ks. Tadeusza Krahela *Ksiądz Adam Sawicki, późniejszy biskup w Białymstoku* i *W czterdziestą rocznicę śmierci bp. Adama Sawickiego i bp. Władysława Suszyńskiego*².

Pomijam tu krótkie wzmianki w innych publikacjach³. Odnotować trzeba pozostające w maszynopisie opracowanie Reginy Jeżewskiej (pod pseudonimem Mikołaja Picewicza) *Wielkość w prostocie. Wspomnienia o śp. Ks. Biskupie Adamie Sawickim Administratorsze Apostolskim w Białymstoku*⁴. Głównym materiałem do tej biografii są „stenografowane gawędy ks. Biskupa [Sawickiego] po posiłkach przy stole [w Dojlidach] dla towarzyszących mu księży o jego życiu i różnych wydarzeniach oraz na opowiadaniach o ks. biskupie osób jemu współczesnych i bliskich” (s. 5).

Biskup A. Sawicki czeka więc na solidne opracowanie. Ten artykuł jest krótkim przypomnieniem postaci tego pasterza, bardzo zasłużonego dla naszego

¹ „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” (dalej: WKAB), 4(1978), s. 16-37.

² „W Służbie Miłosierdzia”, 3(2006) nr 11, s. 14 i WKAB, 36(2008), nr 4, s. 163-171 oraz biogram w *Martirologii duchowieństwa archidiecezji wileńskiej 1939-1945*, Białystok 2017, s. 360-363.

³ Krótkie życiorysy bp. Sawickiego znajdujemy w następujących pozycjach: *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, opracowane przez bp. Edwarda Ozorowskiego (Białystok 1981, s. 113-114), ks. Romana Dzwonkowskiego *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRR 1939-1988* (Lublin 2003, s. 531-532), Bronisława Czaplickiego i Iriny Osipowej *Kniga pamjati. Martirolog Katolickiej Cerkwi w SSSR* (Moskwa 2000, s. 391-392) oraz Leanida Marakou *Represawanyja katalickija duchownyja, kansekrwanyja i sweckija asoby Belarusi 1917-1964* (Minsk 2009, s. 361-362).

⁴ Znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku, ss. 262. Trzeci rozdział tego opracowania jest autorstwa ks. Stanisława Strzeleckiego i nosi tytuł *Wychodzę naprzeciw wspomnieniom* (s. 202-255). Jego autorstwa jest też opis uroczystości pogrzebowych (s. 159-168).

Kościół lokalnego i w Wilnie, i w Białymstoku. Okazją zaś do tego jest 50. rocznica jego śmierci.

Biskup Adam Sawicki urodził się 1 listopada 1885 roku⁵ w rodzinie szlacheckiej w zaścianku Subiele w parafii Gierwiaty w dekanacie worniańskim w powiecie wileńsko-trockim. Jego rodzice, Maciej i Józefa z domu Korczak-Gulbińska, posiadali duże gospodarstwo. To umożliwiło kształcenie syna, który uczył się najpierw w Oszmianie, a następnie w gimnazjum w Wilnie. W czasie nauki w tym mieście mieszkał u swego stryja. W 1904 roku starał się o przyjęcie do Seminarium Duchownego w Wilnie, ale został przyjęty dopiero w styczniu 1905 roku, kiedy to biskup wileński Edward Ropp uzyskał od władz carskich zwiększenie limitu przyjęć do Seminarium o 15 miejsc⁶. Przyjęto wówczas 12 kandydatów, a wśród nich Władysława Kurpis Grabowskiego, który tak napisał o Adamie Sawickim:

Z alumnem Sawickim poznałem się bardzo szybko i byliśmy przez cały czas dobrymi kolegami, mimo że przedtem w ogóle się nie znaliśmy (...). Wyróżniał się on spośród kolegów. Był to miły, różowy blondynek, średniego wzrostu i bardzo dobrego charakteru, o wybitnych zdolnościach umysłowych. W ciągu czterech lat razem przebytych – nie zauważyłem, by się z kimkolwiek pokłócił lub poróżnił. Słowem, zachowanie się Jego było wzorowe. Głęboko religijny, nie manifestował się nigdy ze swoją pobożnością, a mimo to miłość Chrystusowa promieniała z niego⁷.

W chwili wstąpienia Adama Sawickiego do Seminarium Duchownego rektorem był ks. Karol Bajko, a pod koniec studiów rektorem był ks. Jan Uszyłło, mianowany przez bp. Edwarda Roppa w 1907 roku⁸. W tymże roku władze carskie wydalily tego pasterza z diecezji. Dlatego święcenia kapłańskie Adam przyjął 4 czerwca 1908 roku w Kownie z rąk biskupa żmudzkiego Kaspra Felicjana Cyrutowta⁹. Diecezją wileńską bowiem rządził jako administrator apostolski ks. prałat Kazimierz Michalkiewicz. Po święceniach ks. Adam został skierowany na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Ukończył je w 1912 roku ze stopniem kandydata teologii. Zrezygnował z ubiegania się o stopień magistra, gdyż nie chciał składać egzaminu z historii Rosji i języka rosyjskiego.

Po powrocie ze stolicy carów ks. Adam otrzymał od władz kościelnych skierowanie do pracy na stanowisku kapelana kliniki okulistycznej, zwanej „Oftalmą”. Klinikę tę założył hrabia Przeździecki, a prowadziły ją siostry zakonne. Został także prefektem gimnazjum pani Walerii Czarnowskiej. Właściwie było ono szkołą Sióstr Nazaretanek, ale ze względów politycznych nie mogły one oficjalnie go posiadać. Dopiero po zajęciu Wilna przez Niemców siostry ujawniły

⁵ W schematyzmach Archidiecezji Wileńskiej z lat 1929-1939 oraz w niektórych publikacjach mamy błędnie podany rok urodzenia 1887.

⁶ A. Kozyrska, *Arcybiskup Edward Ropp. Życie i działalność (1851-1939)*, Lublin 2004, s. 50.

⁷ [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 19-20.

⁸ Zob. W. Meysztowicz, *Gawędy o czasach i ludziach*, wyd. 4, Londyn 1993, s. 195-198; T. Krahel, *Martyrologia duchowieństwa archidiecezji wileńskiej 1939-1945*, Białystok 2017, s. 424.

⁹ Niektórzy podają błędnie rok 1911 jako datę święceń kapłańskich.

tę działalność¹⁰. Przez jakiś czas był także prefektem Seminarium nauczycielskiego, a w sądzie biskupim – obrońcą węzła małżeńskiego. W 1916 roku został profesorem teologii dogmatycznej w Seminarium Duchownym. Wykładał też homiletykę i język polski¹¹.

Po wskrzeszeniu w 1919 roku przez Józefa Piłsudskiego w Wilnie uniwersytetu i nadaniu mu imienia Uniwersytetu Stefana Batorego rozpoczęły się prace nad organizacją w nim Wydziału Teologicznego, a wkrótce także nad uzgodnieniem relacji między Wydziałem i Wileńskim Seminarium Duchownym. Wzajemne relacje i powiązania Seminarium i Wydziału zostały uzgodnione w 1925 roku. Były korzystne dla obu stron. Alumni bowiem byli wpisywani w poczet studentów Wydziału i uzyskiwali absolutoria i stopnie magisterskie. Przez to Archidiecezja Wileńska zyskiwała kapłanów o wyższych kwalifikacjach intelektualnych, a Wydział natomiast miał przez to studentów. Przy tym obie uczelnie zachowywały swoją samodzielność i nie ograniczało to władzy biskupa ordynariusza nad Seminarium¹².

Na tymże Wydziale Teologicznym w latach 1925-1927 ks. Sawicki jako zastępca profesora prowadził wykłady z teologii dogmatycznej oraz ćwiczenia z zakresu teologii prawosławnej¹³. Gdy w 1926 roku Arcybiskupem Metropolity Wileńskim został Romuald Jałbrzykowski, w roku następnym powołał on ks. Sawickiego na kanclerza Kurii Metropolitalnej. W tej sytuacji, mając tak odpowiedzialne stanowisko, zaprzestał wykładać w Seminarium i na Wydziale¹⁴.

Praca kanclerza Kurii w tak wielkiej Archidiecezji była zajęciem bardzo absorbującym. Na ten czas wypadła konieczność ratowania bazyliki katedralnej. Pod koniec kwietnia 1931 roku w czasie wielkiej powodzi rzeka Wilia wystąpiła z brzegów i zalała nadbrzeżne ulice Wilna, w tym plac katedralny. Okazało się, że woda wdarła się do podziemi bazyliki. Wskutek tego osunęła się posadzka pod kaplicą św. Kazimierza i w lewej nawie katedry. Zaistniała konieczność ratowania świątyni, której groziło zawalenie. „W toku badań w kaplicy św. Kazimierza pod mensą ołtarzową odnaleziono dwie puszkę ze stopu cyny i ołowiu, zawierające serce i wnętrzności króla Władysława IV, złożone tu 28 czerwca 1848 roku”¹⁵. Później, 21 września 1931 roku odnaleziono kryp-

¹⁰ Zob. J. Hoppen-Zawadzka, *Dzieje powstania i działalności Szkoły Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu w Wilnie w latach 1906-1940*, Bydgoszcz 1996, s. 19-23.

¹¹ *Ordo divini officii (...) Dioecesis Vilnensis (...) pro Anno Domini MCMXXVIII compositus, Vilnae 1917*, [współoprwne] 1918. *Hierarchia catholica*, s. 10-11, 102.

¹² Zob. Żongołłowicz B., *Wydział Teologiczny U.S.B. w okresie 1919-1929 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919-1929*, Wilno 1929, s. 203-251; T. Krahel, *Vilniaus kunigu seminarijos rysiai su Steopno Batoro Universiteto Teologijos Fakulteto*, [w:] *Ne save pacius skelbiame*, red. D. Dikevicius, I. Gudauskienė, Vilnius 2018, s. 15-24.

¹³ Spis wykładów na trzy trymestry w roku akademickim 1925/26, Wilno b.r., s. 8; Toż na r.ak. 1926/27, s. 8-9.

¹⁴ T. Krahel, *Martyrologia*, s. 361.

¹⁵ S Lorenz, *Album Wileńskie*, Warszawa 1986, s. 97.

tę królewską, w której znajdowały się szczątki króla Aleksandra oraz królowej Elżbiety i królowej Barbary, żon króla Zygmunta Augusta¹⁶. To nadało wielkiego rozgłosu sprawie ratowania katedry. Powołano Komitet Ratowania Bazyliki Wileńskiej, na czele którego stanął biskup sufragan wileński Kazimierz Michalkiewicz. W pracach nad ratowaniem katedry był bardzo zaangażowany kanclerz Kurii Arcybiskupiej ks. Adama Sawicki¹⁷. Prace były bardzo kosztowne i trwały długo. Po badaniach Komisji Technicznej Komitetu Ratowania Bazyliki stwierdzano katastrofalny stan budynku i Kapituła Bazyliki Metropolitalnej 7 kwietnia 1932 roku podjęła decyzję o zawieszeniu w niej nabożeństw. Dopiero po zakończeniu prac w dniu 5 kwietnia 1937 roku znowu rozpoczęto w katedrze odprawiać nabożeństwa¹⁸.

W tym samym czasie ks. Sawicki jako kanclerz Kurii miał na głowie sprawę przebudowy kupionego w styczniu 1931 roku, a więc na krótko przed powodzią, budynku przeznaczonego na Kurię Arcybiskupią i rezydencję Metropolity. Znajdował się on przy ul. Magdaleny, na rogu ul. Uniwersyteckiej. Prace budowlane, według projektu znanego wileńskiego architekta Stefana Narębskiego, trwały do końca 1934 roku. „Górne piętro [budynku] przeznaczono na mieszkanie ks. Arcybiskupa, na pokoje gościnne i reprezentacyjne, a pierwsze piętro – dla Kurii i instytucji bezpośrednio z nią związanych, jak na przykład Sąd Arcyb[iskupi], referent spraw szkolnych, a parter – na dział metryczny i archiwum kurialne¹⁹.

Oprócz tych prac nadzwyczajnych, ks. Sawicki na co dzień pracował w Kurii Arcybiskupiej. Był on, jak wielu to podkreśla, czynnikiem łagodzącym przy abp. Jałbrzykowskim, który dość często podejmował szybkie i surowe decyzje wobec swoich kapłanów. Zlecał ks. kanclerzowi wysłanie do danego kapłana pisma ostrego – „karnego” i następnego dnia przychodził i pytał kanclerza, czy już wysłał. Ksiądz Sawicki odpowiadał, że jeszcze nie zdążył wysłać. Arcybiskup wówczas na to – to proszę nie wysłać²⁰.

Metropolita cenił ks. Sawickiego i w 1926 roku mianował go kanonikiem gremialnym Kapituły Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej. Władze państwowe także doceniały trud ks. Sawickiego, gdyż odznaczyły go Oficerskim Krzyżem Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi²¹.

Tuż przed wybuchem wojny w stadium końcowym były przygotowania do podziału Archidiecezji Wileńskiej i utworzenia diecezji w Grodnie. Mówiło się wówczas o ks. Sawickim jako kandydacie na biskupa nowej diecezji. Wybuch

¹⁶ Ibidem, s. 98-97; AAB, S. Czyżewski, *Ks. dr Romuald Jałbrzykowski arcybiskup metropolita wileński, Wspomnienia* (mps), s. 190-191; S. Cywiński, *Bazylika wileńska. Szkic ogólny*, [w:] *Bazylika wileńska*, bmr, s. 40-46.

¹⁷ Por. A. Lorenz, *Album Wileńskie*, s. 98-107.

¹⁸ AAB, S. Czyżewski, *Ks. dr Romuald Jałbrzykowski*, s. 191-193.

¹⁹ Ibidem, s. 193.

²⁰ Z opowieści starszych wileńskich kapłanów sprzed kilkudziesięciu lat.

²¹ T. Krahel, *Martyrologia*, s. 361.

II wojny światowej przekreślił jednak to wszystko i przyniósł wielkie trudności w zarządzaniu Archidiecezją Wileńską. Wilno, zajęte najpierw przez wojska sowieckie, przekazane zostało w końcu października 1939 roku Litwie. Litwini w szybkim tempie chcieli zlituanizować Wilno i Wileńszczyznę, a nawet usunąć ze stolicy wileńskiej abp. R. Jałbrzykowskiego. Niosło to wielkie trudności w zarządzaniu Archidiecezją, do tego podzieloną granicami politycznymi między Związek Sowiecki i Litwę. Naród polski, jak wszyscy wiemy, nie mógł się pogodzić z utratą niepodległości. Rozpoczęło się organizowanie konspiracji niepodległościowej, w którą bardzo czynnie włączyło się także duchowieństwo. Ksiądz Sawicki – jak pisze ks. Roman Dzwonkowski – „od jesieni 1939 był pełnomocnikiem metropolity abp. Romualda Jałbrzykowskiego do spraw podziemia polskiego, odpowiedzialnym za wyznaczenie jego kapelanów i opiekę nad nimi”. Przybrał wówczas pseudonim „Stempel”.

W czerwcu 1940 roku rozpoczęła się okupacja sowiecka Litwy, w czasie której zabrano archiwum kurialne i metryczne w Wilnie. Po roku nastąpiła okupacja niemiecka, która przyniosła nowe doświadczenia i cierpienia. Najbardziej dramatyczny dla Kościoła wileńskiego był marzec 1942 roku. Zamknięto wówczas Seminarium Duchowne i uwięziono profesorów i kleryków. Potem uwięziono wielu kapłanów wileńskich, zakonników i ponad 200 siostr zakonnych. Dnia 22 marca wywieziono z Wilna do Mariampola abp. Jałbrzykowskiego i ks. kanclerza Sawickiego. Tam byli internowani aż do zajęcia tych terenów przez wojska sowieckie. Choć odizolowani od świata mieli jednak jakiś kontakt z Wilnem. Księdzu Sawickiemu kilka razy udało się uzyskać jednodniowe przepustki do Wilna²².

W początkach sierpnia 1944 roku Arcybiskup i Kanclerz wrócili do Wilna i rozpoczęli znowu pracę. Byli jednak niewygodni dla władzy sowieckiej. Dnia 25 stycznia 1945 roku w godzinach rannych do rezydencji arcybiskupiej wkroczyli przedstawiciele NKWD i rozpoczęli rewizję, która trwała do godz. 2 w nocy. Po jej zakończeniu aresztowano Arcybiskupa i ks. Sawickiego. Umieszczono ich w więzieniu przy ul. Ofiarnej. Metropolitę po miesiącu zwolniono z więzienia i w lipcu wydalono do Białegostoku. Natomiast ks. Sawickiego przewieziono do więzienia na Łukiszkach, gdzie przebywał około roku. Był w pojedynczej celi i – jak wspominał – przez wiele dni wielką radość sprawiały mu odwiedziny mysiej rodziniki. Bardzo ciężkie były natomiast nocne przesłuchania. Zarzucano mu udział w polskiej politycznej działalności podziemnej²³. Po otrzymaniu wyroku (nie wiemy jakiego) w początkach 1946 roku został wywieziony do łagru Inta w Autonomicznej Republice Komi za kołem polarnym. Spędził tam półtora roku i w połowie 1947 roku wrócił ciężko chory do Wilna. Udał się do swego kolegi, ks. Pawła Piekarskiego proboszcza parafii

²² T. Krahel, *Archidiecezja wileńska w latach II wojny światowej. Studia i szkice*, Białystok 2014, s. 223-225; Idem, *Martyrologia*, s. 362.

²³ AAB, S. Czyżewski, *Ks. dr Romuald Jałbrzykowski*, s. 275 i nast.; [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 57 i nas.

św. św. Filipa i Jakuba w Wilnie. Ten bał się go zatrzymać na dłużej. Wtedy udał się do swego przyjaciela ks. Władysława Kurpis-Garbowskiego, dziekana i proboszcza w Wornianach, który wcześniej ratował go w ciężkiej niedoli w łagrze przysyłając paczki i pieniądze. Tu wrócił do zdrowia i odzyskał siły. Po kilku miesiącach odpoczynku wezwał go do siebie abp Jałbrzykowski. Telegram był krótki: „Papasza wyzywajet, rabota ażydajet” (Tata wzywa, praca czeka)²⁴.

W sierpniu 1947 roku ks. Sawicki przyjechał do Białegostoku. Tu Metropolita zamianował go swoim wikariuszem generalnym, profesorem dogmatyki w Seminarium Duchownym i podniósł do godności prałata kapituły²⁵.

Warto odnotować zasługi ks. prałata Sawickiego w uratowaniu białostockiego ośrodka administracji kościelnej. Arcybiskup Jałbrzykowski, po wyrzuceniu go z Wilna przez władze sowieckie, osiadł w Białymstoku i tu zorganizował administrację diecezjalną. Powołał Kurię Arcybiskupią i Sąd Arcybiskupi. Tu działało już przeniesione z Wilna Seminarium Duchowne i tu znajdowała się większość Kapituły katedralnej wileńskiej. To wszystko w pewnym momencie stało się niewygodne dla władz państwowych. W 1950 roku nakazały one zlikwidować Kurię i Seminarium, a Arcybiskupowi – wyjazd na Ziemie Odzyskane. Metropolita Jałbrzykowski już się pakował i szykował się do wyjazdu. Tymczasem ks. prałat Sawicki podjął starania o anulowania tej decyzji i zakończyły się one powodzeniem. Zakazano używania słowa „wileński” w odniesieniu do nazw urzędów i instytucji kościelnych w Białymstoku (Kuria, Sąd, Kapituła, Seminarium)²⁶.

Po śmierci abp. Jałbrzykowskiego Kapituła katedralna 20 czerwca 1955 roku wybrała na wikariusza kapitulnego bp. Władysława Suszyńskiego. Niestety, dyrektor Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie, Marian Zygmantowski, 13 lipca powiadomił, „że rząd absolutnie nie zgadza się na to, aby on tj. ks. Bp Suszyński był Ordynariuszem w Białymstoku. Wtedy nowo wybrany wikariusz kapitulny zrzekł się, a po kilku dniach na ponownym posiedzeniu Kapituły – wybrano ks. prałata Sawickiego”²⁷. Zgodnie z obowiązującym prawem wysłano do Warszawy zawiadomienie o tym wyborze. Rząd ani na piśmie ani ustnie nie odpowiadał. Dopiero gdy ks. Sawicki wysłał do Watykanu telegram powiadamiający, że jest rządcą Archidiecezji w Białymstoku, rozpoczęły się reakcje rządowe. Wzywano wiele razy do Urzędu Bezpieczeństwa oraz Urzędu do spraw Wyznań w Warszawie i oświadczano, że władze państwowe nie zgodzą się na jego rządy i domagano się nowych wyborów. Szykanowano i grożono, ale na piśmie żadnej decyzji nie przysłano. Dopiero po zmianach w październiku 1956

²⁴ [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 74-79.

²⁵ AAB, S. Czyżewski, *Ks. dr Romuald Jałbrzykowski*, s. 293-294.

²⁶ Ibidem, s. 319-320; [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 83-84; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski na białostockiej ziemi (1945-1955)*, [w:] *Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, Białystok 2007, s. 96-99.

²⁷ [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 86.

roku uznano go za rządcę Archidiecezji, gdyż w tej roli wzywano go na różne posiedzenia i konferencje²⁸.

Szykany i groźby trwały jednak nadal. Przykładem niech będzie zdarzenie z 7 września 1959 roku. Po wykładach w Seminarium Duchownym

szedł ul. Słonimską w stronę ulicy Warszawskiej do przystanku autobusu do Dojlid. U wylotu ul. Warszawskiej podjechała bezszelestnie pod sam chodnik (tak jak w Wilnie, gdy aresztowano ks. Sawickiego – kanclerza) wspaniała limuzyna i ks. prałat wymownym gestem został zaproszony do jej wnętrza. Zawieziono go do Urzędu Bezpieczeństwa, a tam szantażowano go i grożono mu więzieniem, o ile nie zaniecha prowadzenia aktualnych wówczas spraw, związanych z diecezją oraz, jak zwykle w takich wypadkach udowodniano, że nie jest prawowitym rządcą diecezji i domagano się zrzeczenia się zajmowanego stanowiska. W trakcie tej „miłej pogawędki” coraz przypominano mu, że ma dzisiaj gości (wiedzieli chyba z przeprowadzonej cenzury korespondencji), że goście czekają na niego [abp Antoni Baraniak, bp Władysław Suszyński i inni], że się niecierpliwią i dziwi ich jego nieobecność, więc żeby prędzej powziął żądane decyzje. Nareszcie oświadczyli, że zmuszeni są księdza prałata zatrzymać – aresztować. Gdy poszukujący ks. Prałata księża zadzwonili do UB, widać uświadomili oni sobie, że całe duchowieństwo jest poruszone sprawą zatrzymania ordynariusza, że i ludność cywilna będzie o tym wiedziała natychmiast, a za przyczyną tak licznego grona gości sprawa ta nabierze rozgłosu w całej Polsce. Świadomi więc niewłaściwości swego postępowania natychmiast odwieźli ordynariusza do Dojlid²⁹.

W 1963 roku ks. prałat Adam Sawicki został mianowany przez Stolicę Apostolską biskupem tytularnym Torri Della Concordia i administratorem apostolskim Archidiecezji w Białymstoku. W chwili nominacji na biskupa miał już 78 lat i z pewnością ze względu na wiek i stan zdrowia nie było mu łatwo podjąć tym obowiązkiem. Nie wykladał już w Seminarium Duchownym. Starał się o budowę budynku Seminarium, ale starania te nie dały rezultatu. Po wygaśnięciu w 1961 roku dzierżawy budynku przy ul. Słonimskiej 8 władze państwowe usunęły stamtąd Seminarium do pomieszczeń przy ul. Warszawskiej 46 i Orzeszkowej 5, gdzie w bardzo trudnych warunkach musiało funkcjonować³⁰. Z radosnych przeżyć z okresu rządów bp. Sawickiego należy wymienić uroczystości milenijne w 1966 roku, a także wcześniejszą peregrynację kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej.

Biskup Adam Sawicki zmarł 21 maja 1968 roku po długiej i ciężkiej chorobie. Uroczystościom pogrzebowym przewodniczył Prymas Polski kard. Stefan Wyszyński oraz kilkunastu biskupów, bardzo wielu kapłanów i licznie zgromadzeni wierni. Książd Prymas w swoim kazaniu powiedział:

Oddamy ziemi ojczystej, ziemi krzyżów i cierpień, ziemi udręczonej, ale ukochanej – jej Syna, Biskupa Adama, który życiem swoim, przykładem, cierpieniem, słowem Bożym – nieustępliwie, bez zdrady służył milenijnej Ojczyźnie. O Jego

²⁸ Ibidem, s. 89.

²⁹ Ibidem, s. 96.

³⁰ T. Krahel, *Dzieje Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga jubileuszowa*, Białystok 1995, s. 30-32.

służbie mało wiedziliśmy. Są sprawy, o których można mówić dopiero w takiej chwili ... Dlatego odsłaniamy dziś prawdę o człowieku, kapłanie i biskupie, który znał swoje obowiązki wobec Ojczyzny. W czasie okupacji służył jej wszystkimi siłami, cierpieniem i więzieniem. Wyznawał swoją wierność Bogu i Ojczyźnie, i umiał umierać za prawa ojczyste.

Żegnamy w tej chwili Biskupa, kapelana wojskowego AK, żołnierza i prawdziwego miłośnika ziemi ojczystej, jej praw i mowy³¹.

Wartę honorową przy trumnie trzymały delegacje Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego. Pochowany został przy starym kościele farnym obok katedry w Białymstoku.

Bibliografia

- AAB, S. Czyżewski, Ks. dr Romuald Jałbrzykowski arcybiskup metropolita wileński, *Wspomnienia* (mps).
- Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, opracowane przez bp. Edwarda Ozorowskiego, Białystok 1981.
- Cywiński S., *Bazylika wileńska. Szkic ogólny*, [w:] *Bazylika wileńska*, bmr.
- Czaplicki B., Osipowa I., *Kniga pamjati. Martirolog Katolickeskoj Cerkwi w SSSR*, Moskwa 2000.
- Dzwonkowskiego R., *Leksykon duchowieństwa polskiego represjonowanego w ZSRR 1939-1988*, Lublin 2003.
- Hoppen-Zawadzka J., *Dzieje powstania i działalności Szkoły Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu w Wilnie w latach 1906-1940*, Bydgoszcz 1996.
- [Jeżewska R.] Picewicz M., *Wielkość w prostocie. Wspomnienia o śp. Biskupie Adamie Sawickim Administratorze Apostolskim w Białymstoku*, Poznań 1978, mps.
- Kozyrska A., *Arcybiskup Edward Ropp. Życie i działalność (1851-1939)*, Lublin 2004.
- Krahel T., *Archidiecezja wileńska w latach II wojny światowej. Studia i szkice*, Białystok 2014.
- Krahel T., *Dzieje Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga jubileuszowa*, Białystok 1995.
- Krahel T., *Ksiądz Adam Sawicki, późniejszy biskup w Białymstoku*, „W Służbie Miłosierdzia”, 3(2006) nr 11.
- Krahel T., *Martyrologia duchowieństwa archidiecezji wileńskiej 1939-1945*, Białystok 2017,.
- Krahel T., *Vilniaus kunigu seminarijos rysisi su Steopno Batoro Universiteto Teologijos Fakulteto*, [w:] *Ne save pacius skelbiame*, red. D. Dikevicius i I. Gudauskiene, Vilnius 2018.

³¹ [R. Jeżewska] M. Picewicz, *Wielkość w prostocie*, s. 167.

- Krahel T., *W czterdziątą rocznicę śmierci bp. Adama Sawickiego i bp. Władysława Suszyńskiego*, WKAB, 36(2008), nr 4.
- Lorenz S., *Album Wileńskie*, Warszawa 1986.
- Marakou L., *Represawanyja katalickija duchounyja, kansekrwanyja i sweckija asoby Białorusi 1917-1964*, Minsk 2009.
- Meysztołowicz W., *Gawędy o czasach i ludziach*, wyd. 4, Londyn 1993.
- Strzelecki S., *Ksiądz Biskup Adam Sawicki – Administrator Apostolski w Białymstoku 1885-1968*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku” (dalej: WKAB), 4(1978).
- Szot A., *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski na białostockiej ziemi (1945-1955)*, [w:] *Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, Białystok 2007.
- Żongołowicz B., *Wydział Teologiczny U.S.B. w okresie 1919-1929 r.*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919-1929*, Wilno 1929.